

ESSENCIAL

El·s or·igens de la llengua

Llu·s Gimeno Bet·

edicions
bromera

I. Època de configuració lingüística

1. La romanització de la Tarraconense i el llatí

El mot que millor defineix l'objectiu perseguit pels romans amb la conquesta d'un país estranger és *explotació*. En primer lloc, econòmica, i després política i cultural. L'estratègia per a dur a terme aquest objectiu consistia a trametre-hi un exèrcit que, en cas d'una forta resistència, s'encarregava d'ofegar els intents de rebel·lia interna o d'atacs exteriors. L'exèrcit servia alhora de plataforma per a implantar, després dels primers moments bèl·lics, mercaders, artesans i proveïdors de tota mena, que eren imprescindibles per a cobrir les necessitats d'alimentació, vestuari, etc., de la tropa. Però amb això no n'hi havia prou, perquè tot seguit d'haver aconseguit la pau, hi trametien un gran nombre de funcionaris que s'encarregaven d'organitzar l'explotació, de dirigir la vida econòmica i d'administrar la província conquerida. Finalment, s'hi incorporava un tercer element: els colonitzadors pròpiament dits, homes que no pertanyien a cap de les categories esmentades i que, molt sovint, s'instal·laven d'una manera definitiva a la província respectiva, on gaudien de privilegis a costa de la població autòctona. La tramesa, però, d'aquests colonitzadors es feia d'una manera sistemàtica. En primer lloc, hom en fixava el nombre aproximat i la categoria professional d'acord amb les condicions específiques de cada província, per a finalitzar amb l'arribada dels aventurers de tota mena, aquells que es

sentien atrets per un país nou on esperaven trobar una millora econòmica i social per a les seues vides. Tota aquesta gent tenia un denominador comú que interessa remarcar: parlaven llatí; eren, doncs, representats de la cultura romana. Tanmateix, hi havia diferències entre ells: cronològiques (n'hi havia que ja portaven generacions de *romanitat*; contràriament, uns altres eren romans nouvinguts que provenien de les províncies acabades de conquerir), culturals, lingüístiques, econòmiques, etc.

La romanització, o siga, l'assimilació espiritual i lingüística dels pobles sotmesos a Roma, no s'efectuà a les diverses províncies conquerides amb la mateixa intensitat ni tampoc al mateix temps. A la Tarraconense començà amb el desembarcament de l'exèrcit romà a Empúries l'any 218 aC. Aquest fet inicia un període de gran importància per a la nostra història. Roma—seguint el model aplicat en altres casos semblants—tingué l'habilitat de no destruir les formes de vida ibèriques, i, amb l'organització política i social del seu món culturalment i econòmicament superior, deixà que els pobles ibèrics s'anessin integrant voluntàriament i pacíficament a la civilització llatina. A mitjan segle II, la incorporació de les nostres terres, almenys de les zones urbanes, a la civilització romana era total. Al camp, aquest procés fou més lent i sols s'aconseguí definitivament amb l'evangelització cristiana a partir del segle III.

Pràcticament tot el territori que avui ocupa la nostra llengua fou inclòs dins la província Tarraconense; tan solament a la fi de l'imperi el sud valencià passà a la Cartaginense i les illes formaren una província pròpia: la Baleàrica. Entre les ciutats que més destacaren en aquest període hi ha Tarragona,

la capital, Sagunt, Empúries, València, Tortosa, Elx, Pollença, Dénia, Elna i Castellrosselló.

«La llengua llatina s'imposà als vençuts, no pas per la violència, sinó pel prestigi dels vencedors» (Väänänen, 1971: 32). Però aquesta llengua, segons alguns autors, es diferenciava del llatí escrit, i així comença l'oposició escrit/parlat que separa els dos nivells o registres més importants del llatí. D'aquesta manera, veiem que al costat del llatí escrit, fixat durant segles per una norma rígida, existí a Roma la llengua de la conversació, usada per la gent culta, i especialment pel poble, la qual, amb el pas del temps i l'extensió del llatí, s'allunyà cada vegada més de la llengua escrita (Meyer-Lübke, 1890-1906, I: 6). Aquest registre parlat, d'on prové la nostra i la resta de les llengües romàniques, se sol anomenar llatí vulgar o parlat, terme consagrat per un ús centenari per a designar *els diversos fenòmens llatins que no estan d'acord amb les normes clàssiques*. Cal advertir, però, que el llatí vulgar, malgrat incloure elements diversos (arcaïsmes, manlleus del grec, dialectalismes, peculiaritats argòtiques, innovacions procedents de la pròpia evolució interna, etc.), tingué un aspecte unitari reconegut per la majoria dels investigadors.

Cap a la fi de l'època imperial, quan es trenca l'organització politicosocial que culminà amb la desaparició de la dominació romana (l'any 476, a l'Imperi d'Occident, i el 610, al d'Orient), els elements que unificaven el llatí vulgar (l'administració, l'exèrcit i l'escola) es debilitaren cada vegada més, mentre que, en canvi, els factors de diversificació es multiplicaren i enfortiren. Quan aquestes diferències es feren molt paleses d'una província a una altra de l'Imperi, el llatí fou reemplaçat per les llengües

romàniques. L'etapa cronològica que cobrí el llatí vulgar ocupa uns 800 anys aproximadament (200 aC-600 dC).

El lèxic del llatí vulgar era molt més pobre que el del clàssic, perquè els coneixements de tota mena són més aviat propis de les classes dirigents que no de les classes populars, ja que aquelles són les posseïdores de la cultura. Aquesta diferència que avui dia s'ha minoritzat des del punt de vista social, era enorme durant l'època clàssica. La vida plena d'estretors, moltes vegades miserable, que portava la gran majoria de la població de l'Imperi Romà restava reflectida en la pobresa del seu vocabulari quotidià. De tota manera, el lèxic *bàsic* era el mateix que el del llatí clàssic, si exceptuem termes i significats abstractes.

Pel que fa a la morfologia entre tots dos registres, observem dues tendències: en primer lloc, la necessitat sentida pels parlants de comunicar-se entre ells amb la major facilitat possible, fet que provocà la simplificació flexional, que en el substantiu portà a la reducció del nombre de declinacions (tres en lloc de cinc) i de les formes causals, i, en el verb, a la desaparició de la conjugació perifràstica i a la simplificació del nombre dels temps; en segon lloc, l'ús de les formes analítiques o compostes, és a dir, de dos termes amb relació morfosintàctica, l'un (preposició en la declinació; verb auxiliar en la conjugació) compleix la funció que tingueren les desinències en les formes sintètiques del llatí clàssic. Aquesta mateixa tendència és la culpable de la simplificació de la sintaxi, per tal com el parlant tendeix a adaptar la llengua a les necessitats d'un pensament poc complicat i estretament relacionat amb les realitats de la vida. Pertot arreu predominà com a tret popular la coordinació

o parataxi, expressada per juxtaposició o mitjançant les conjuncions de coordinació, mentre que la subordinació o hipotaxi fou menys freqüent i es limitava generalment a les relacions locals, temporals i atributives. L'acusatiu amb infinitiu i l'ablatiu absolut foren reemplaçats per construccions més simplificades, d'acord amb el que déiem més amunt; per exemple, l'acusatiu amb infinitiu donà pas a una construcció personal, en què una oració subordinada era introduïda per una conjunció. Finalment, l'ordre dels mots dins la frase diferí del clàssic. En aquest, la posició final estava reservada, habitualment, per al verb precedit dels complements verbals, mentre que el subjecte es col·locava preferentment al principi de l'oració. El llatí vulgar, d'on provenen les llengües romàniques, donà pas a l'ordre subjecte+verb+complements.

2. El llatí de Catalunya

Segons Germà Colón (1993: 15), «l'any 1169, en un document expedit pels cònsols de Pisa en favor de mercaders de Montpeller, s'hi parla de les “parts dels provençals”, les quals s'estenen des de Marsella fins a Barcelona», i el nostre autor hi reproduïx la cita en llatí que ho mostra: «*In omnes et per omnes Provincialium partes a Marsilia usque Barcinonam*» ('a totes i per totes les terres provençals des de Marsella fins a Barcelona'). Aquestes paraules ens posen en relació amb un aspecte poc estudiat, però fonamental a l'hora d'aclariments i de posicionaments lingüístics, com és el de l'existència o no d'un llatí bètic diferent del llatí de la Tarraconense, base,

segons els estudiosos, de la llengua catalana. D'una cosa, però, sí que hem d'estar segurs: el diasistema² llatí del qual procedeix el català és diferent de l'anomenat *llatí hispànic*, base del portugués i de l'espanyol, i per una altra banda cal dir que el català, l'occità i el francès remunten a un diasistema que anomenarem *llatí gàl·lic*, aplicant-hi un terme d'estricta tipologia lingüística (Colón, 1993: 17). La cita llatina, per una banda, i les dues cites de Germà Colón, per l'altra, ens portaran a exposar breument una sèrie de consideracions lèxiques que corroboren aquestes premisses amb què comencem el present capítol.

Passarem, en un primer bloc, a seleccionar tot un seguit de formes lèxiques del català que van més d'acord amb les solucions de base gal·loromànica. Un primer exemple, simbòlic, és l'adverbi d'afirmació *hoc* (llatí *HOC*) emprat durant l'edat mitjana, que coincideix amb el resultat del francès i de l'occità, i que en la nostra llengua perviu fins a la fi del segle xv. El català sovint presenta una mateixa solució que el francès i l'occità antics en casos divergents en el conjunt de la Romània, com ara el llatí *SEMPER*, que significava 'tot seguit', i aquesta solució semàntica la trobem en el català medieval *sempre*.

Un altre cas que acosta el català a les Gàl·lies és l'evolució semàntica de *RES* i *GENS* cap a un sentit negatiu, així com els derivats de *SUBINDE* (llatí clàssic 'de seguida', llatí vulgar 'sovint'), desenvolupat igual a Catalunya que a les Gàl·lies. El mot *DEINTUS* no s'ha conservat més que a la Gal·laromània i

2. Descripció conjunta dels trets lingüístics comuns i divergents de dos o més dialectes.

en el català *dins*, i és de destacar que el seu sinònim DEINTRO (d'on català i occità *dintre*) presente una *i* tònica que s'oposa a l'italià, espanyol i portugués.

Un altre camp semàntic en què analitzarem les coincidències etimològiques del llatí de la Gàl·lia i el de la Tarraconense és el de les menjades. A banda de *menjar*, lexema que viu així mateix en uns altres dominis, diem, com a les Gàl·lies, *dinar* per a l'àpat del migdia i *sopar* per al del vespre. Encara dins aquest camp semàntic, seiem a *taula* en *cadires* i no pas en *sillas*.

El verb *triar*, d'origen encara discutit, té els equivalents francès *trier* i occità *triar*. Més exemples que acosten el llatí de Catalunya al de la Gàl·lia (amb França i Occitània) són: SECUNDUS (francès *son*, català *segó*), SUDIA/STILICIDIUM (cat. *sutjal/estalzim*); per a 'fems' adopta FIMUS (cat. *fem*, fr. ant. *fiens*, occ. ant. *fens*). El llatí INDIGNARI no ha sobreviscut més que a les Gàl·lies i a Catalunya de manera patrimonial i a més ha pres la significació d'*infectar* (en parlar d'una ferida): cat. *endenyar*, occ. ant. *endenhar*, fr. ant. *endeignier*, etc.

Ara assenyalarem algunes discrepàncies entre el llatí hispànic i la llatinitat del català. Principalment pertanyen al lèxic, però també n'hi ha de fonètiques i de morfològiques. Podem dir que «el lèxic hispànic es caracteritza per la pervivència d'una sèrie de mots que des del principi de l'època imperial eren considerats com a pertanyents al llatí més elevat i a Roma eren substituïts, per les capes més populars de la població, per altres» (Bastardas, 1995: 52). Dividirem en tres apartats els exemples referents a aquesta diferència:

- a) els mots que l'espanyol conservà del llatí dels primers temps (aspecte conservador): *mesa*, *comer*, *madera*, *pre-*

guntar, hermoso, hombro, poner, pedir, subir, miedo, enfermo, hervir, rogar, etc.;

b) els anomenats vulgarismes propis de la llengua llatina arcaica que foren bandejats molt enjorn per Roma: *colgar* (amb el significat de 'penjar'), *nada, rostro, querer* (amb el significat actual del terme), etc.;

c) les innovacions pròpies del llatí hispànic: *amarillo, carnero, mañana, sobrino, ordeñar, boda, hallar, tío, etc.*

Tos ells tenen una base llatina que difereix completament de la del català. A banda, però, d'aquestes –i d'altres més– discrepàncies lèxiques amb l'espanyol, el català també presenta afinitats amb la Gàl·lia en mots de procedència relativament antiga, com ara *BELLUS* o *MANDUCARE*, o la preferència de *PRECARI* sobre *ROGARE*, com també en aquells que consta que són tardans, com ara *PARABOLARE* (substituit de *FABULARE*, d'on prové l'espanyol *hablar*), i fins i tot el més tardà *APUD* (cat. ant. *ab*, mod. *amb*) en lloc de *CUM* (esp. i port. *con*), o del verb *TROPARE* 'trobar'. Per una altra banda, però, el català presenta una sèrie de solucions lèxiques que van d'acord amb l'espanyol i el portugués: *apagar, casa, callar, tia, despertar, etc.*, que tot i ser poc nombrosos, indiquen una certa afinitat amb el llatí de base hispànica. Finalment, a tot això, hi cal afegir tot un seguit de formes que tan sols tenen vigència en català, com és ara: *congesta, conjuminar, deler, desar, enagar, enyorar, rebutjar, ujar, pestriu*, que són termes que remunten a una llatinitat clàssica.

No és tan solament el lèxic l'element de caracterització del llatí de Catalunya i el de la Gàl·lia, ans també cal comptar amb altres elements lingüístics, com el fonètic. Es tracta de

la reducció de -LL- darrere vocal llarga, que a la Gàl·lia i a Catalunya fou general; per això el llatí VILLAM és representat en català per *vila*, mentre que el reflex castellà és *villa* (Bastardas, 1995: 52-60).

Altrament, les afinitats morfològiques i sintàctiques de la llengua catalana amb l'espanyol i el portugués són més grans: la pèrdua primerenca del nominatiu és un tret de tota la Península, (tanmateix hi ha diplomes dels segles XI i XII estudiats per Joan Bastardas que en mostren l'ús vivent en català, certament en fase terminal). L'ús de l'imperfet d'indicatiu en oracions condicionals, introduïdes sobretot per la conjunció *si*: *si cantava, plouria*, o *si venia, li diria*, construccions documentades ja en èpoques molt arcaïques, i vivents encara (Bastardas, 1995: 53-56).

3. Les llengües preromanes

El problema que planteja el coneixement objectiu de les llengües que existien abans de l'arribada dels romans a les nostres terres és doble. Per una banda, topem amb les manipulacions de tipus ideològic per part dels estats nacionals que d'aquesta manera en justifiquen l'existència des dels temps de la prehistòria, i cal pensar que, «ara com ara, la problemàtica del substrat no té un caràcter científic, sinó exclusivament ideològic, ací i a tot arreu» (Tarradell, 1984: 32), i per l'altra, la posició dels erudits, que arribaren a unes conclusions sense analitzar la qüestió des de l'única òptica objectiva: l'anàlisi lingüística basada en l'estudi de l'onomàs-

tica (toponímia i antroponímia) a través del mètode historicomparatiu,³ únic camí científic que ens dóna una certa llum respecte a la realitat lingüística dels pobles preromans. Seguint aquesta línia, i basant-nos en un treball recent de l'indoeuropeista Francisco Villar, cal dir que tot i que a la Catalunya preromana l'única llengua escrita coneguda és l'ibèric, no podem arribar a la conclusió que aquesta era l'única llengua que s'hi parlava, ni tampoc que hi fos parlada majoritàriament, sinó més aviat se'n desprén que l'estrat⁴ ibèric és allà superficial i recent. El fons toponímic més profund que hi veiem és indoeuropeu,⁵ sobre el qual l'ibèric actuà com un superstrat.⁶ En suma, F. Villar (Villar, 2002: 73) afirma, després d'analitzar una sèrie de topònims i etnònims de la Catalunya preromana documentats en les fonts antigues, que els estrats etnicolingüístics del nord-est de la Península Ibèrica detectables a través del material onomàstic estudiat són tres, enumerats d'acord amb l'ordre d'antiguitat a la zona:

3. Mètode d'anàlisi de la Lingüística Històrica que consisteix a reconstruir fases anteriors de qualsevol llengua, basant-se en la comparació i aïllament dels elements lingüístics comuns a les llengües o llengua estudiada.
4. Qualsevol dels grups o de les capes en què es divideix la societat segons les diferents teories de l'estratificació social.
5. Llengua originària de les indoeuropees, reconstruïda mitjançant el mètode comparatiu.
6. Llengua que, en un territori determinat, s'ha introduït temporalment i àmpliament dins l'àrea d'una altra i, sense arribar a substituir-la, hi ha deixat alguns trets lingüístics.

- a) Indoeuropeu *meridional-iberopirenaic*, definit amb aquest nom per trobar les dues principals zones nuclears a l'Andalusia i a la regió entre l'Ebre i els Pirineus centrals i orientals.
- b) Iber: superficial i recent, que actua com a superstrat cultural.
- c) Gal: d'escassa densitat i influència.

Després d'haver centrat la qüestió de les llengües preromanes que actuaren damunt el llatí transplantat ací com a conseqüència de la romanització, caldrà revisar, o si més no, deixar en suspens algunes afirmacions que donen com a segur l'admissió de determinats trets lingüístics sobre el llatí vulgar com a conseqüència del substrat preromà. Com acabem de veure, la major influència lingüística prové de l'element indoeuropeu, per tant, totes les característiques lingüístiques segures detectables en el llatí vulgar de la Tarraconense hauran de pertànyer a aquell estrat.

4. El germànic i l'àrab

Aquell que es dispose a analitzar els elements lingüístics (sobretot lèxics) germànics penetrats en el català durant el període de dominació gòtica, el primer problema que trobarà serà a quin estrat atribuir-los, entre els tres que hi podem fixar: si als contactes entre romans i germànics ja abans de la caiguda de l'Imperi (estrat paleogermànic), a l'estrat gòtic (visigòtic) o a l'estrat franc. Els criteris que hom hi pot utilitzar són rarament directes (el testimoni d'un escriptor). Generalment són

indirectes: la cronologia de l'aparició del mot; l'àrea en què el mot s'usava antigament o s'usa avui; les peculiaritats fonològiques o morfològiques atribuïbles a una llengua més aviat que no a una altra; els indicis de caràcter semàntic.

Tractarem de fer una lleu remarca dels principals mots germànics del període imperial. Cal dir, en primer lloc, que la tendència avui dia entre els estudiosos d'aquest aspecte és de reduir molt el llistat dels elements lèxics germànics penetrats en el llatí abans de la caiguda de l'Imperi. Els documentats pels escriptors clàssics i tardans, com ara *alces* (espècie de cérvol), *urus* (mamífer de la família dels bòvids [*Bos primigenius*], actualment extingit, també anomenat toro salvatge de Germània), *taxo* (teixó), són en gran mesura mots usats per descriure els animals, les coses, els costums dels països nòrdics, és a dir per donar-hi color local. Les poquíssimes paraules que arrelaren són *riks*, *frisk*, *sapo*, etc. Menys cert és que es remunten al període més antic *raubon* 'robar', *alisna* 'alena', etc. Tampoc no sabem si pertany a aquest primer estrat (o si és una expansió tardana de l'època carolíngia) el mot *werra* 'guerra', en lloc de *bellum*. La substitució ens mostra el predomini de la manera desordenada de combatre dels germànics sobre l'ordenat *bellum* dels romans: *werra* es relaciona amb l'antic alt-alemany (*fir*)-*wërran* 'envoltar', i llavors significa etimològicament 'lluïta cos a cos', 'batussa'.

Pel que fa als elements lèxics pròpiament dits de l'estrat gòtic o visigòtic en català, comencem amb un problema: la polèmica sobre si són germanismes directes (és a dir, si provenen directament del visigòtic) o si són indirectes (és a dir, si passaren al català a través d'altres llengües que ja els havien

incorporats). Sembla que és lògic pensar en manlleus directes, perquè els gots, que provenien del sud de Suècia, no estaven en contacte directe amb el món romà. La via occitana s'ha de descartar també perquè els visigots assentats a Tolosa estaven en aquest període totalment romanitzats (Moran, 1984a: 342).

Amb tot, no tan sols és el lèxic l'element lingüístic de superstrat germànic que cal tenir en compte, perquè hi ha un cas d'influència morfològica germànica sobre el català d'aquest període: el sufix català *-enc* (provinent del germànic *ING*). Per una altra banda, darrerament s'ha ampliat el camp d'influència germànica en la nostra llengua, i així hom afirma que en català oriental, i durant aquest període, la tendència a l'afebliment de les vocals àtones, així com també la caiguda de les vocals finals inaccentuades (llevat de la *-a*) s'ha atribuït, probablement, al superstrat germànic (Moran, 1984a: 343). Tanmateix, és en el lèxic on trobem més exemples de l'esmentada influència. Al món militar devem mots de procedència visigòtica: *arenga*, *bare*, *elm*, *treva*, etc. Als gots, unes poques paraules: *estona*, *òliba*. Però el fons germànic més nombrós és el donat pels francs al lèxic de procedència feudal: *cruixir*, *galopar*, *guant*, *herald*, *trampa*, *esperó*, *jaquir*, etc. (Badia, 1981: 25), o d'altres àmbits: *adobar*, *alou*, *ardit*, *bornar*, *falda*, *gaire*, *ganivet*, etc. (Duarte-Alsina, 1984: 42). Així mateix, hi ha uns quants germanismes toponímics en *-reny*: *Gisclareny*, *Gombreny*, *Castell d'Alareny*, etc.; en *-riu*: *Arderiu*, *Gitarriu*, *Escarriu*, etc., i molts germanismes antroponímics: *Ferran*, *Arnau*, *Berenguer*, *Gelbert*, *Guitard*, etc.

Quant a la invasió àrab i la corresponent dominació, amb pregona influència cultural, deixà una empremta important en

el lèxic i en la toponímia catalans. Al contrari del que s'esdevenia amb els elements germànics, la influència dels quals predomina al nord del territori lingüístic, la sedimentació àrabra tingué veritable importància en la part meridional del nostre territori lingüístic, que romangué més temps sota el domini musulmà. Tanmateix, el lèxic català d'origen àrab, tot i tenir major densitat en el dialecte valencià, s'estén, en general, a tota la llengua comuna. A grans trets, el cabal lèxic àrab en català és menor que el corresponent als altres parlars romànics peninsulars, però els arabistes han exagerat aquesta diferència, més que més per una raó de tipus fonètic: en català, al contrari del que s'esdevé en espanyol i portugués, els arabismes no presenten aglutinat l'article àrab *al-*, tret d'alguns pocs casos (a l'espanyol *alcachofa* correspon el català *carxofa*; a *alcanfor*, *càmfora*; a *algarroba*, *garrofa*; a *algodón*, *cotó*; a *alquitrán*, *quitrà*, etc.). Per això han passat inadvertits quasi tots els arabismes catalans que no tenen correspondència en espanyol. D'altra banda, l'estudi sistemàtic del lèxic català d'origen àrab ha de subministrar dades importantíssimes per al millor coneixement de les varietats dialectals de l'àrab vulgar de l'edat mitjana peninsular, caracteritzat per molt diverses vocalitzacions i per solucions consonàntiques particulars.

El lèxic català procedent de l'àrab pertany a grups lògics molt diferents:

- a) de vegetals i horticultura: *taronja*, *arròs*, *albergínia*, *alfals*, *atzavara*, *carabassa*, *garrofa*.
- b) recs: *séquia*, *sénia*, *safareig*.
- c) edificació: *rajola*, *alqueria*, *sitja*.
- d) cuina: *gerra*, *aixeta*, *safata*, *setra* - *setrill*, *tassa*.

- e) menjar: *escabetx, arrop, xarop*.
- f) casa: *catifa, flassada*.
- g) indumentària: *samarra, gipó - jupa, sarró, arracades, alforja*.
- h) substàncies diverses: *càmfora, midó, alcohol, sucre*.
- i) bel·licisme: *almirall, alferes, almogàver, tabal, ronda*.
- j) comerç: *cafis, almud, arrova, quintar, tarifa*.
- k) nàutica: *almadrava, falua, drassana*.
- l) vents: *garbí, ratxa, xaloc*.

D'altres vegades, pels àrabs hem rebut veus gregues o llatines: $\theta\epsilon\rho\mu\omicron\sigma > \textit{tramús}$, $\gamma\upsilon\psi\omicron\sigma > \textit{algeps}$ (mentre que per via llatina dóna *guix*).

Una altra particularitat lingüística que ens llegaren és el sufix *-í*, que veiem en *valenci* (aplicat a una mena de raïm) i en molts gentilicis valencians: *alacantí, xativí, albaidí, ontinyentí*.

La toponímia àrab té particular importància, especialment al País Valencià, on, en algunes zones, més de la quarta part de topònims és d'aquest origen. Per la circumstància que els àrabs s'establien preferentment fora dels grans nuclis de població, ens han deixat molts topònims rurals i de l'anomenada toponímia menor, que desconeixem encara majoritàriament.

Hom ha fixat aproximadament el límit septentrional dels arabismes toponímics peninsulars, límit que parteix de la província de Tarragona (serra d'*Almussara, Almofter*, forma híbrida arabigoromànica, de MONASTERIU) i, torcent cap al nord, entra en la de Lleida (*Alcoletge, Alguaire, Almenar*), per a seguir després, si fa no fa, cap a l'oest, ja dins la província d'Ossa.

La toponímia àrab comuna reflecteix quasi tots els matisos de la llengua:

- a) accidents del terreny: *Sanet* ‘costera’, *Atzaila* ‘la plana’, *Alcúdia* ‘el pujol’;
- b) hidrologia: *Guadalaviar* ‘riu blanc’, *Guadassuar* ‘riu negre’, *Favara* ‘font’, *Alfama* ‘la font calenta’, *Ademús/Demús* ‘cisterna’;
- c) vegetació i conreu: *Ruaia* ‘lloc de pastures’, *Alginet* ‘els horts’, *Almúnia* ‘el jardí’;
- d) edificació: *Daial/Aldaia* ‘la granja’, *Xinquer* ‘cabana’, *Ador* ‘les cases’, *Albalat* ‘la vila’;
- e) comunicacions i comerç: *La Seca* ‘el camí’, *Albatera* ‘la senda’, *Almassil* ‘hostal’, *Assoc* ‘el mercat’, *Sueca* ‘petit mercat’;
- f) bel·licisme: *Alcalà* ‘el castell’, *Almudaina* ‘la ciutadella’, *Almenara* ‘la talaia’, *Alcàsser* ‘el palau’;
- g) religió: *Mesquida* ‘mesquita’, *Ràbita/Ràpita* ‘monestir fortificat’. És freqüent la hibridació toponímica, és a dir, que un nom àrab apareix unit a un altre de romànic, especialment genèric: *Mondúver* (muntanya situada a la Safor), compost del llatí MONTE i de l'àrab DOUA, ‘redó’.

La toponímia antropònima (antrotponímia) és, de bon tros, més abundant que l'esmentada fins ara, per la forma com es distribuïren entre els soldats les terres conquerides durant la invasió àrab, terres que es transmeteren per herència de pares a fills. Al País Valencià, però, encara és més freqüent que a la resta de la península:

- a) simples antropònims: *Abdet*, *Maimó*, *Salem*, *Tafer*;
- b) Abol (o Albu, Bol, Bu) + antropònim indicatiu del nom del pare: *Albocàsser*, *Burgaia*;

- c) Ben (o Vin) + antroponímic, amb el qual s'indica el nom del fill: *Benàmer, Benumea, Vinaròs*;
- d) Beni (o Bini) + antroponímic indicatiu del nom dels fills o descendents: *Benicàdim, Benicàssim, Benifassà, Benimaclet, Benimussa, Benitafal, Benitatzell*;
- e) de vegades l'antroponímic és una simple referència a l'ofici o sobrenom del propietari del lloc: *Albacar* 'el bover', *Beniarif* 'fills de l'arquitecte', *Faquí* 'metge', *Beniatjar* 'fills del protector'.

No tot l'àmbit de la vida fou influït per la llengua àrab, però. El dret no quedà afectat per aquest superstrat. A la regió valenciana de llengua catalana, com a conseqüència dels moriscs, hi restaren elements lèxics que tan sols són vivents a les zones central i meridional del valencià: *bacora, alficòs*, etc. A través dels musulmans, el català rebé alguns mots d'origen berber, llengua camítica del nord d'Àfrica, per tal com la majoria dels invasors d'origen musulmà provenien del Magrib, zona on els berbers tenen un gran arrelament: *genet, tagarot, Botisant, Bitem*, etc. (Duarte-Alsina, 1984: 43-44)